

Мазур Оксана Степанівна, головний науковий співробітник відділу дослідження проблем впровадження практики Європейського суду з прав людини науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ В УКРАЇНІ

Аспекти приватного обвинувачення в кримінальному процесі досліджувало чимало науковців (І. Л. Петрухін, П. С. Елькінд), зокрема й вітчизняних (Ю. М. Грошевий, В. Г. Нор, В. О. Попелюшко та інші), однак об'єктом їх дослідження були норми нині вже не чинного законодавства. У ст. 27 КПК України 1960 року (станом на жовтень 2012 року) було передбачено десять складів злочинів, кримінальні справи стосовно яких порушували не інакше, як за скаргою потерпілого, якому й належало право в такому разі підтримувати обвинувачення. Зазначені справи підлягали закриттю, якщо потерпілий примириться з обвинуваченим, підсудним. Примирення могло статися лише до видалення суду в дорадчу кімнату для постановлення вироку. У справах про злочини, передбачені ст. 125, ч. 1 ст. 126, а також ст. 356 КК України щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян, дізнання і досудове слідство не проводили [1].

Чинний КПК України містить уже 63 склади злочину відповідно до ст. 477–479 глави 36, за якими може бути розпочато кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення лише на підставі заяви потерпілого [2]. Проте, на відміну від КПК 1960 року, досудове слідство в таких провадженнях також проводять. Тобто форма приватного обвинувачення передбачає, що кримінальне провадження може бути розпочате лише за заявою потерпілого, закінчене воно може бути теж потерпілим, наприклад, шляхом укладення угоди про примирення (п. 1 ч. 1 ст. 368, ст. 369, ст. 471 КПК України), а досудове слідство й судова стадія проводяться в загальному порядку. Отже, «приватність» цієї форми визначається лише за суб'єктом, який може ініціювати кримінальне провадження.

На нашу думку, модель форми приватного обвинувачення в КПК 1960 року була вдалішою. У класичному варіанті приватне обвинувачення в кримінальному процесі діяло в Англії. Основним джерелом права в Англії є судові прецеденти, і ця система права зовсім не схожа на вітчизняну, яка належить до континентальної системи права.

На території цієї держави для більшості кримінальних проступків не було державних обвинувачів, справи порушували та судилися самі жертви чи їхні родичі. Відповідно до англійського права злочини розглядали як учинені не проти держави, а проти особи чи її сім'ї. Тому саме жертва чи її родичі повинні були вести судове переслідування проти образника. Приватне переслідування в Англії існувало в період з VII до XIX ст.

У XIX ст. публічне обвинувачення стало відігравати дедалі важливішу роль. Згодом більшість судових переслідувань були приватними лише за назвою, а «приватними» обвинувачами найчастіше були поліцейські [3]. Після видання Закону про судові переслідування за злочини (1985) в Англії закріпилася чинна нині система прокуратури, що обмежила права приватного обвинувачення.

Ключовими положеннями було те, що приватне переслідування стосувалося лише судової стадії, де власне потерпілий підтримував обвинувачення. Так було і за КПК 1960 року з певними нюансами. За чинним КПК України форма приватного обвинувачення передбачає і досудове провадження за участю слідчого. Таке провадження, в якому бере участь орган державної влади в особі слідчого чи прокурора, уже не є приватним. Ідеться вже про форму приватно-публічного обвинувачення.

Тому главу 36 чинного КПК України доцільніше було б назвати «Кримінальне провадження у формі приватно-публічного обвинувачення».

Деякі суб'єкти законодавчої ініціативи запропонували несподіваний варіант форми приватного обвинувачення. Подано проект Закону України «Про внесення змін до чинного законодавства України щодо прав громадян в боротьбі з корупцією та зловживанням владою» (реєстраційний № 4607), який передбачає впровадження в кримінальне процесуальне право України інституту *приватного переслідування злочинів*, що охоплені поняттям «корупція». Автори законопроекту в пояснювальній записці спираються на досвід Англії стосовно приватного обвинувачення в кримінальному процесі, пропонуючи схожу модель для вітчизняного законодавства для посилення протидії корупції.

У законопроекті визначено декілька складів кримінальних правопорушень, розслідувати які має право будь-яка фізична чи юридична особа, права якої були порушені чи вона дізналася про таку неправомірну діяльність з боку особи публічного чи приватного права. Розслідування передбачає вчинення фізичною чи юридичною особою відповідних слідчих дій, наприклад, обшук житла чи іншого володіння запідозреної особи за постановою слідчого судді або суду та всіх інших необхідних процесуальних дій у таких провадженнях.

В Англії корупція, хабарництво, закат і злочини, згідно із Законом про охорону державної таємниці 1912 року, визначені як особливо небезпечні злочини, що зачіпають інтереси державної безпеки, тому розслідування проводить департамент директора публічних переслідувань під

керівництвом генерального атторнея, який є вищим посадовцем держави у сфері здійснення кримінального переслідування.

Тому запровадження такого інституту у кримінальний процес України з метою протидії корупції, тим паче в такому вигляді, як запропоновано, на нашу думку, є неприйнятним.

Отже, низка аспектів функціонування форми приватного обвинувачення в кримінальному процесі України потребує подальшого вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 28 груд. 1960 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001>. – Назва з екрана.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Назва з екрана.

3. Langbein J. H. Understanding the Short History of Plea Bargaining / J. H. Langbein // Law and Society. – 1979. – № 13. – P. 266–267.